

Szemlér Tamás

Az Európai Unió költségvetése és közös politikák: fejlődés és jövőkép

European Union Budget and Common Policies: Evolution and Vision for the Future

Az EU költségvetését eredetileg a tagállamok által elfogadott közös politikák finanszírozásának biztosítása érdekében hozták létre, mára azonban a tagállamok nettó pozíciójára összpontosító viták nyomán ez az eredeti célkitűzés háttérbe szorult. Írásunkban először röviden áttekintjük az uniós költségvetés kiadási oldalának fejlődését a kezdetektől napjainkig, az EU közös politikáihoz való kapcsolódás kérdésére fókuszálva. Az elmúlt évtizedek fejlődésének bemutatása után bemutatjuk a közel-múltban felvázolt hosszú távú reformopciókat, majd részletesen megvizsgáljuk az Európai Bizottság 2018 májusában közzétett, a 2021–2027-es időszakra vonatkozó javaslatait.

Kulcsszavak: európai integráció, EU-költségvetés, közös politikák

The EU budget was originally set up to ensure the financing of common policies adopted by the Member States; today though, as a result of disputes focusing on the net positions of the Member States, this original objective has been overshadowed. In our paper, we are briefly reviewing the development of the expenditure side of the EU budget from the beginning to the present, focusing on the issue of its linkages to EU common policies. Following the evolution of the last decades, we are presenting the recently outlined long-term reform options, then we examine in detail the proposals of the European Commission published in May 2018.

Keywords: European integration, EU budget, common policies

Szemlér Tamás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar Közgazdasági és Nemzetközi Gazdaságtani Intézetének egyetemi docense. E-mail: szemler.tamas@uni-nke.hu
A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Zrínyi Miklós Habilitációs Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Bevezetés

Az Európai Unió (a továbbiakban: EU)¹ költségvetése az európai integrációs folyamat egyik leggyakrabban tárgyalt kérdésköre. Különösen nagy figyelem irányul a költségvetési kérdésekre olyan időszakokban, amikor jelentős változások zajlanak az integrációban – e változások oka lehet az európai integrációs folyamat állandó fejlesztése: elmélyítése vagy kibővítése.

Az EU költségvetését eredetileg a tagállamok által elfogadott közös politikák finanszírozásának biztosítása érdekében hozták létre. Az integrációs folyamat, valamint a külső környezet változásai azonban új politikákat tettek és tesznek szükségessé. Az EU közös költségvetése azonban csak részben tudta követni ezt a fejlődést, nem utolsósorban azon tagállamok hozzáállása miatt, amelyek nagy figyelmet fordítottak az uniós költségvetéshez való hozzájárulásuk és az azokhoz való hozzájárulásuk egyensúlyára. Ez a hozzáállás (és ennek terjedése) fokozatosan háttérbe szorította a viták során a közösen elfogadott közös politikák közös (társ)finanszírozásának eredeti célkitűzését.

Jelen tanulmányban bemutatjuk az uniós költségvetés kiadási oldalának fejlődését, vizsgálatunkat az EU közös politikáihoz való kapcsolódás kérdésre összpontosítva. Elsőként megvizsgáljuk, hogy általában melyek lehetnek egy költségvetés alapvető célkitűzései. Ezt követően bemutatjuk az EU közös költségvetése kiadási oldalának szerkezetének fejlődését a kezdetektől napjainkig. Az eddigi történések bemutatását követően előbb az Európai Bizottság 2017-ben nyilvánosságra hozott hosszú távú reformterveinek az EU költségvetésére potenciálisan gyakorolt következményeit tekintjük át, majd részletesen megvizsgáljuk a 2018 májusában nyilvánosságra hozott a 2021–2027-es időszak pénzügyi kerettervére vonatkozó bizottsági javaslatot. A tanulmányt a legfontosabb következtetések összefoglalásával zárjuk.

Gazdaságpolitikai célkitűzések és költségvetés

A költségvetés feladata általában abban áll, hogy átcsoportosítsa az állam (vagy egy állam alatti szint, vagy éppen egy szupranacionális szervezet) bevételeit annak érdekében, hogy finanszírozza annak kiadásait. A költségvetési bevételek jellemzően adók, vámok és különféle hozzájárulások lehetnek; különböző szervezetek esetében a bevételi struktúra akár nagymértékben is eltérő lehet.

Az (állami) költségvetésnek három fő gazdaságpolitikai hatása van, ezek az alábbiak:²

- *Stabilizáció*: a cél a gazdasági konjunktúra amplitúdójának csökkentése, ennek révén pozitív hatás elérése különböző gazdasági indikátorok, mint például a reáljövedelem vagy a foglalkoztatás esetében.
- *Allokáció*: az állam működése szempontjából hasznosnak tekintett tevékenységek forrásainak biztosítása.

¹ A szövegben az egységesség kedvéért végig az Európai Unió megnevezést, illetve az EU rövidítést használjuk; ezekkel, amennyiben az 1993 novemberében (a maastrichti szerződés ratifikálása) előtti időszakra van szó, természetesen az Európai Közösségekre (EK) utalunk.

² E hatásokról részletesebben lásd: Nagy, 2001:8–10.

- *Újraelosztás (redisztribúció):* a költségvetési források (egy részének) újraelosztása a gazdaság, illetve a társadalom különböző szegmensei felé, figyelembe véve az állam szempontjából fontosnak ítélt szempontokat (például stratégiai vagy méltányossági megfontolásokat).

E hatások jelentőségének tudatában az államok a költségvetést ma a gazdasági és szociálpolitika aktív eszközeként használják. Az államháztartás ma ismert aktív makrogazdasági szerepe az 1930-as években alakult ki; a korábbi állapothoz képest radikális változás az 1929–1933-as nagy válságra adott reakció kulcseleme volt. Noha a különböző gazdaságpolitikai iskolák, áramlatok befolyása időről időre változik, elmondható, hogy az 1930-as évek óta az államok a költségvetést tudatosan igyekeznek felhasználni gazdasági céljaik elérése érdekében.

A fenti általános megállapítások csak nagyon kevésbé érvényesek az EU költségvetésére. Ennek az az elsődleges oka, hogy az EU nem állam. Valójában egy olyan nemzetközi szervezetről van szó, amely mára közelebb van egy föderatív struktúrához, mint egy egyközpontú szervezethez, azonban messze van bármilyen típusú államtól – ugyanakkor sokkal összetettebb, mint egy „egyszerű” nemzetközi szervezet. Az európai integráció ezen egyedülálló jellege természetesen hatással van a finanszírozásra is: a fent leírt feladatok és elvek csak részben jelennek meg az EU költségvetésében.

Az EU költségvetésének fő célja, hogy hozzájáruljon a tagállamok által elfogadott közös uniós politikák finanszírozásához. A közös költségvetés korlátozott mérete nem teszi lehetővé a közös politikák teljes finanszírozását (természetesen mindemellett tartalmilag igen eltérő elképzelések léteznek a közös költségvetés esetén „hatókörét” illetően, amelyek nyilvánvalóan hatással vannak annak nagyságára is³), az EU közös költségvetése mégis hozzájárulhat az integráció fejlesztéséhez azokon a területeken, amelyekben a tagállamok ezt a hozzájárulást fontosnak ítélik. A következő pontban áttekintjük, hogyan alakultak e fontosnak tekintett területek (azaz a közös költségvetés kiadási oldalának legfontosabb tételei) az integráció kezdetétől napjainkig.

Korszakok és kiadások

A mai értelemben vett közös költségvetés és elődei kiadási szerkezetének alakulása jól tükrözi azt a fejlődést, amely az 1950-es évek vége óta eltelt hat évtized során végbe ment az európai integrációban. E pontban azokat a szakaszokat mutatjuk be, amelyek kezdetei valamilyen szempontból mérföldköveket (még ha nem is egyformán jelentős mérföldköveket) jelentettek a közös költségvetés történetében.⁴

³ Kiemelten fontos ebből a szempontból a fiskális föderalizmus koncepciója (Oates, 1972), amely a feladatok és a források meghatározott decentralizációját tartja szükségesnek (ennek jóléti hatásairól lásd: Oates, 1998). Ezt az EU közös költségvetésére alkalmazva úgy lehet értelmezni, hogy mind a források, mind a kiadások megoszlanak a szupranacionális (EU-költségvetés), a nemzeti, illetve a nemzeti szint alatti költségvetések között (lásd például Alves-Afonso, 2008; Begg, 2009); a közös költségvetés jelenlegi helyzetének e vonatkozásaival kapcsolatban részletesebben lásd: Szemlér, 2017.

⁴ E mérföldköveket részletesebben bemutatja (az akkori helyzettel bezárólag): Szemlér, 2006.

A római szerződésektől a Delors I. csomagig

Az első meghatározó lépés az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap (EMOGA) tevékenységeinek kezdete volt – az 1960-as években; megjelenése a közös költségvetésben 1965-től. (Commission Européenne, 2000:28) Az EMOGA tevékenysége a közös agrárpolitika (KAP) működésének sarokköve volt. Évtizedeken keresztül a mezőgazdaságra fordított összegek jelentették a közös költségvetés legnagyobb kiadási tételét; súlya az integráció első két évtizedében jóval meghaladta a 70%-ot, 1970-ben a 90%-ot is. (Commission Européenne, 2000:29) Mára – a KAP reformjai, emellett más közös politikák megjelenése eredményeképpen – a mezőgazdasági kiadások részesezése sokkal kisebb, de még mindig a közös költségvetés egyik legnagyobb kiadási tétele: a piaci kiadások és a közvetlen kifizetések együtt a 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó pénzügyi perspektíva teljes kötelezettségvállalási előirányzatának 28,9%-át teszi ki. (European Council, 2013:46)

Az EU közös költségvetésében az agrárgazdasággal kapcsolatos kiadások magas aránya az európai integrációs folyamat korai szakaszában nemcsak a KAP kialakulásának volt köszönhető, hanem a közös költségvetésből finanszírozott egyéb közös/közösségi politikák hiányából is adódott. A közösségi kutatás költségeinek fokozatos növekedése az 1960-as években fontos jelenség volt ugyan, de nem változtatta meg a mezőgazdaság túlsúlyát.

E tekintetben az 1970-es évek hozták az első kézzelfogható változásokat. 1971-től az Európai Szociális Alap (ESZA) megerősödött (ezen alap létrehozásáról még a római szerződések rendelkeztek). 1975-ben létrehozták az Európai Regionális Fejlesztési Alapot (ERFA) annak érdekében, hogy megbirkózzanak a tagállamok és régiók közötti növekvő fejlesztési különbségekkel: a lépés az EU első, 1973-as bővítésére, az első olajár-robbanásra, valamint a már akkor tervezett monetáris integráció igényeire adott (első) válasz volt. A fenti lépések nyomán bekövetkezett változások fontos előzményei voltak azoknak a reformoknak, amelyek később (az 1980-as évek végén) az uniós költségvetés kiadásainak jelentős átrendezéséhez vezettek.

A közös költségvetés átfogó reformja: a Delors-csomagok

Az integrációs folyamat fejlődése (nem elfeledve az integráció elmélyülését, amely a már meglévő közös politikák folyamatos fejlődéséhez vezetett), elsősorban kevésbé fejlett országokkal történt bővülése (Görögország 1981-ben, Spanyolország és Portugália 1986-ban vált taggá) alapvető változtatásokat tett szükségessé a finanszírozásban is.

Az előző pontban már említett, úgynevezett Delors I. csomag keretében (amely az uniós politikák általános reformját és finanszírozásuk megújítását tartalmazta) a strukturális politikai műveletek számára rendelkezésre álló finanszírozás jelentősen megnövekedett, és e támogatásfelhasználást meghatározott szempontrendszer (alapelvek) szerint rendszerezték. (European Commission, 2008:36–49) A változások 1988-ban, a szintén a reformsomag részeként bevezetett (akkor öt évre szóló) közép-távú pénzügyi perspektíva első évében léptek életbe.

Az 1988–1992-es időszak tapasztalatai alapján, valamint a szerkezetet az újabb (elsősorban a maastrichti szerződésben konkrét célként kitűzött Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) feltételei kapcsán jelentkező) kihívások miatt „finomhangolásra” volt szükség: ezt a feladatot a Delors II. csomag látta el.

A hétéves pénzügyi perspektíva (a középtávú keretterv hosszának változása szintén része volt a fent említett finomhangolásnak) néhány fontos új elemet tartalmazott, köztük a legkevésbé fejlett tagországok felzárkózási célkitűzéseit (és ezáltal a GMU-hoz való közelkerülésüket) támogató Kohéziós Alap, valamint a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE) létrehozását, valamint a KAP-reform következményeinek kezelését az 1993–1999-es időszakban. (European Commission, 2008:50–71)

A keleti bővítés költségvetési hatásai

Az 1990-es évek második felében világossá vált, hogy az EU keleti bővítésére valamikor a következő évtized első felében sor kerülhet. Ahogy ez a perspektíva fokozatosan tisztult, úgy vált a bővítés a közös költségvetés jövőjét és az arról folyó vitákat befolyásoló egyik legfontosabb tényezővé.

Számos becslés után,⁵ 1997 júliusában az Európai Bizottság által közzétett *Agenda 2000: For a stronger and wider Union* című dokumentum (European Commission, 1997) tartalmazta az első hivatalos javaslatot a keleti bővítés finanszírozására (a 2000–2006-os időszakra javasolt pénzügyi keretterv részeként). Az Agenda 2000 tervéből kiindulva, hosszú viták után (ezek elsősorban nem a bővítésre, hanem a tagállamok nettó pozícióira összpontosultak) a tagországok 1999-ben, az Európai Tanács berlini ülésén hozták meg a politikai megállapodást a 2000–2006-os időszakra vonatkozó pénzügyi perspektíváról. (European Council, 1999)

A 2000–2006-os pénzügyi perspektíva terve támogatásokat tartalmazott a (várhatóan) újonnan csatlakozó tagállamoknak a (várható) belépésük előtti évekre (előcsatlakozási alapok), valamint belépésüket követően és az EU közös politikáinak rájuk való fokozatos kiterjesztéséből adódóan (ezek túlnyomó részét a KAP és a strukturális műveletek keretében). Az előző mondatból is látható, hogy a pénzügyi perspektíva kialakítása nem volt egyszerű feladat: 1999-ben még nem lehetett tudni, hogy hány ország, illetve mely országok és mikor fognak csatlakozni. A keretterv elkészítésekor munkahipotézis (ahogy már az Agenda 2000 esetében is) az volt, hogy hat ország⁶ 2002. január 1-jei csatlakozásával lehet számolni; arra az esetre, ha ez másképp következne be, az újak tagként való részesedése és befizetése újra kiszámítandó, a 15-ökre jutó keret (és befizetési kötelezettség), benne az előcsatlakozási alapokkal viszont nem változik.

⁵ A keleti bővítés becsült a közös költségvetés kiadási közt megjelenő költségeire vonatkozó korai előrejelzéseket bemutatja és összehasonlítja: Szemlér, 1996.

⁶ Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Magyarország, Szlovénia (az úgynevezett „luxemburgi Hatok”).

Ismerve a keleti bővítés (első, egyben eddigi legnagyobb) hullámának lebonyolítását (nem hat, hanem tíz ország⁷ csatlakozott, és nem 2002. január 1-jén, hanem 2004. május 1-jén), elmondhatjuk, hogy e rugalmasság igen nagy gyakorlati haszonnal bírt: úgy nyújtott lehetőséget a 15-ök tevékenységének folyamatosan „normális” (társ)finanszírozására a közös költségvetésből, hogy a bővítési forgatókönyv változása ebben nem okozott zavart. Az új tagok részére már tagként járó összegeket természetesen – a végül kialakult bővítési forgatókönyvnek megfelelően – módosítani kellett; a módosított számokat a csatlakozási tárgyalások lezárásakor, 2002 decemberében fogadták el.⁸

Fókuszban a versenyképesség

A „big bang” keleti bővítés sikeres technikai lebonyolítása után a 2007–2013-as pénzügyi perspektíváról folytatott viták ismételten rávilágítottak a régi vitakérdésekre (a nettó pozíciókkal, a brit kedvezmény és ennek kapcsán – nagyon korlátozott mértékben⁹ – a mezőgazdaság egyes kérdéseire). E jól ismert problémák mellett hangsúlyosan került elő a versenyképesség kérdése: a 2007–2013-as pénzügyi perspektíva arányai jól tükrözték azt, hogy az EU a versenyképesség javítása terén többet kívánt tenni, mint korábban, különös tekintettel a lisszaboni stratégia első éveiben tapasztalt igen korlátozott eredményére és az egyre inkább tapintható külső versenyre.

Az új struktúra és a 2007–2013 közötti időszakra szóló pénzügyi tervben szereplő kiadási tételek súlyainak változása (European Commission, 2014:85) jól érzékelhetően tükrözte ezt a szándékot – a közvetlenül a versenyképesség javítását célzó összegek aránya jelentősen növekedett –, de a hatások az uniós költségvetés továbbra is behatárolt mérete miatt viszonylag korlátozottak voltak. A hatásokat azért sem egyszerű megítélni, mivel a 2008-as pénzügyi és gazdasági világválság gyakorlatilag minden korábbi forgatókönyvet felülírt. Pozitívként volt értékelendő ugyanakkor, hogy a kibővült EU közös költségvetése működőképes maradt, még ha számos „speciális elbánással” (azaz kivétellel) „gazdagabban” is a korábbiaknál.

A 2014–2020 közötti időszak közös költségvetésére rányomta bélyegét a 2008-ban kirobbant világméretű pénzügyi és gazdasági válság. A versenyképesség erősítése kulcsfontosságú kérdés maradt, míg több hagyományos kiadási tétel részesedése, sőt egyeseknek (a természeti erőforrásokra/mezőgazdaságra, a gazdasági, társadalmi és területi kohézióra fordított kiadások) még a volumene is csökkent. (European Council, 2013) A 2014–2020-as pénzügyi perspektíva nagy negatív szenzációja azonban az a tény volt, hogy – ellentétben az Európai Bizottság eredeti javaslatával – a hét év alatt elkölthető

⁷ A „luxemburgi Hatok”, valamint Lettország, Litvánia, Málta és Szlovákia. Bulgária és Románia 2007. január 1-jén (a 2000–2006-os pénzügyi perspektíva elkészülésekor még nem tagjelölt Horvátország pedig 2013. július 1-jén) csatlakozott az EU-hoz.

⁸ E számokat, valamint az új tagok számára nyújtott likviditásjavító kifizetések és átmeneti költségvetési támogatások adatait lásd: European Council, 2003:11–12.

⁹ Mivel a KAP 2013-ig terjedő keretszámairól Jacques Chirac francia köztársasági elnök és Gerhard Schröder német kancellár még 2002-ben megállapodott, a többi akkori tagország pedig ezt a megállapodást – ha nem is jó szájizzal, de – elfogadta, a mezőgazdasági kiadások gyakorlatilag nem (illetve csak brit részről, ezek csökkentését a brit kedvezmény egy részéről való lemondás feltételeként megemlítve) kerültek elő a tárgyalások során.

összeg az előző pénzügyi perspektívához képest (azonos árakon számítva) csökkent (EU multiannual financial framework [MFF 2014–20], 2013:3).

Ez először fordult elő az integráció történetében, és ezzel az integrációs folyamat elmélyülése (az EU közös/közösségi politikáinak egyre összetettebbé válása) és az EU bővülése ellenére a közös költségvetés keretében rendelkezésre álló pénzügyi összeg abszolút nagysága csökkent. Ez azt jelenti, hogy ma, bő négy évtizeddel a nagyságrendileg nagyobb közös költségvetést javasoló MacDougall-jelentés (European Commission, 1977) közzététele után, az integrációs folyamat minden fejleménye ellenére még minden eddiginél messzebb állunk attól, hogy érdemi lépéseket tegyünk ebbe az irányba.

Noha tény, hogy a 2014–2020-as időszakban az EU közös költségvetésén kívüli eszközökre is lehet számítani, ez a csökkenés komoly csalódást okozott mindazoknak, akik az európai integráció hagyományos értékeit (beleértve a szolidaritást is) mint a gyakorlati döntések fontos irányadó elveit szeretnék látni. Ehelyett azonban továbbra is a tagországoknak az EU közös költségvetésével szembeni nettó pozíciójára koncentrálnak a megközelítés határozta meg a kereteket. Ma, három évtizeddel a Jacques Delors nevéhez fűződő átfogó reformok után az újabb érdemi lépések még mindig váratnak magukra.

A kiadási oldal hosszú távú reformesélyei: helyzetkép 2017 végén

Az Egyesült Királyság EU-ból való kilépéséről tartott népszavazás eredménye rákényszerítette az EU vezetőit, hogy reagáljanak a Brexit perspektívája okozta sokkra. A 27 tagország¹⁰ vezetői 2016 szeptemberében Pozsonyban döntöttek arról, hogy 2017-re – amikor is az EU a római szerződések aláírásának 60. évfordulóját ünnepelhetette – kidolgozzák az európai integrációs folyamat reformjára vonatkozó konkrét terveket.

Az Európai Bizottság 2017. március 1-jén tette közzé az Európa jövőjéről készített úgynevezett fehér könyvet. (Európai Bizottság, 2017a) A dokumentum öt forgatókönyvet vázolt fel az európai integrációs folyamat jövőbeli fejlődésére, az integrációs folyamat többé-kevésbé változatlan továbbvitelétől kezdve („Megy minden tovább”) egy minimalista megközelítésen át („Csakis az egységes piac”) egy differenciált integrációt előrevetítő („Aki többet akar, többet tesz”), egy kevesebb területre, de hatékonyabban összpontosító („Kevesebbet hatékonyabban”) forgatókönyvön át egy olyan, idealisztikusnak tűnő jövőképig, amelyben minden résztvevő teljes mértékben részt vesz az integráció jelentős mértékű elmélyítésében („Sokkal többet együtt”). (Európai Bizottság, 2017a:16–25)

A fehér könyv közzétételét követő hónapokban az Európai Bizottság egy sor vitaanyagot tett közzé, részletesebben bemutatva az egyes forgatókönyvek következményeit az integrációs folyamat különböző területeire vonatkozóan. A 2017. június 28-án közzétett, az EU finanszírozásáról szóló vitaanyag (Európai Bizottság, 2017c) bemutatta

¹⁰ Az Egyesült Királyság képviselői nem vettek részt a pozsonyi informális csúcstalálkózón.

az uniós költségvetés működését, és a lehetséges reformforgatókönyveknek e működést érintő potenciális következményeit.¹¹

A forgatókönyvek főbb jellemzőit (a vitaanyag forgatókönyvei megfeleltethetők a fehér könyv forgatókönyveinek, noha vannak kisebb különbségek neveik között) megvizsgálva láthatjuk, hogy – nem meglepő módon – az 1. forgatókönyv bekövetkezte esetén arra számíthatunk, hogy a közös költségvetés nagyjából olyan méretű lesz, mint ma. A 2. és a 4. forgatókönyv szerinti fejlődés egy olyan uniós költségvetést eredményezne, amely kisebb lenne, mint a mai, míg a 3. és az 5. forgatókönyv megvalósulása nagyobb uniós költségvetéshez vezetne.

A legfontosabb kiadási tételek részesedése eltérően változhat a különböző forgatókönyvek esetében. Míg (az 5., „idealisztikus” forgatókönyv kivételével) a mezőgazdasági és a kohéziós kiadások várhatóan veszítenének jelenlegi részesedésükből (és potenciálisan abszolút nagyságukból is), a többi elem jövője nagymértékben függ attól, hogy melyik forgatókönyv válik valóra. A különböző lehetőségekkel kapcsolatban két fontos részletet érdemes kiemelni.

Az első az, hogy a forgatókönyvek tartalmazzak néhány (potenciális) új kiadási tételt (illetve olyanokat is, amelyek neve eltér a jelenlegitől), így különböző hangsúlyokat láthatunk. Természetesen az itt szereplőknél jóval több ilyen tétel is elképzelhető,¹² az a tény, hogy az Európai Bizottság dokumentuma ezeket az elemeket – biztonság, védelem, migráció (az új dolog az, hogy a migrációt is tartalmazza a tétel címe az Európába való tömeges bevándorlásra reagálva), illetve a GMU fiskális kapacitása, amely egy teljesen új elem – konkrétan tartalmazza, azt jelentheti, hogy ezeknek az elemeknek a megvalósítását az Európai Bizottság 2017-ben komolyan lehetségesnek tartotta. Ezt igazolja az is, hogy világosan megjelentek a 2021–2027-es időszak többéves pénzügyi kerettervére tett javaslatban is (lásd a következő pontban).

A második fontos megjegyzés a GMU jövőjével kapcsolatos gondolkodásra vonatkozik. A közelmúlt világméretű pénzügyi és gazdasági válságának, valamint az eurózána válságának (szuverén adósságválság) köszönhetően a GMU-t a tagországok megerősítették. Az első (a szükséges gyors cselekvés miatt indokoltan) ad hoc akciókat szisztematikusabb reformok követték; ma azt mondhatjuk, hogy a 2025-ös GMU építés alatt áll. Ennek ellenére a GMU jelenleg nem élvezzi az EU költségvetésének közvetlen támogatását. A helyzet meglehetősen furcsa, hiszen nem másról, mint arról van szó, hogy az EU költségvetése, amelyet a saját politikáinak támogatására terveztek, nem támogatja közvetlenül¹³ a GMU működését (beleértve stabilitásának garantálását).

A 3. és 5. forgatókönyv szerint a GMU-t meg lehet erősíteni az uniós költségvetés támogatásával; a 3. forgatókönyvben „az euróövezeti tagállamokra vonatkozó makrogazdasági stabilizációs funkció”, az 5. forgatókönyvben a „makrogazdasági stabilizációs funkció és egy Európai Valutaalap” szerepel. E lehetőségek élénk eszmecsere tárgyát

¹¹ Fontos megjegyezni, hogy a forgatókönyvek közül az a kettő, amely a GMU működéséhez kapcsolódóan új elemeket tartalmaz, szoros összhangban van az Európai Bizottság által 2017. május 31-én publikált, a GMU jövőbeli fejlődésének lehetőségeit bemutató vitaanyaggal. (Európai Bizottság, 2017b)

¹² Számos ilyen, kérdőíves felmérések, illetve országtanulmányok készítése során felmerült ötletet, elképzelést mutat be: Szemlér–Eriksson, 2008.

¹³ Természetesen a Kohéziós Alap létrehozása és működése kapcsolódik a GMU célkitűzéseinek teljesítéséhez, a GMU működése és a közös költségvetés közötti közvetlen kapcsolódás azonban hiányzik.

képezték 2017 második felében; e diskurzus azt mutatta, hogy ezek az elképzelések nem elhanyagolható politikai támogatottsággal bírnak.¹⁴ Ahhoz azonban, hogy az elképzelések esélyeiről többet tudjunk, minimálisan szükséges az új német kormány immár hónapok óta húzódó megalakulása.

A politikai akarat megléte alapvető fontosságú feltétele az EU bármilyen reformkísérlete sikerének (vagy egyáltalán: reális esélyének). Különösen igaz ez az EU költségvetésére: viszonylag kis mérete ellenére a költségvetés „jól látható” (abban az értelemben, hogy az oda befizetett és az onnét érkezett összegek nagysága sokkal pontosabban meghatározható, mint az integráció egészéből eredő – sokkal nagyobb jelentőségű – hatások, „nyereségek” és „veszteségek”), ezért a viták is keményebbek.

Az Európai Bizottság fentiekben hivatkozott, 2017-ben napvilágot látott dokumentumai alapján elmondható, hogy a Brexit perspektívája, valamint az EU-ellenes (és/vagy GMU-ellenes) erők további megerősödésének veszélye elegendő nyomást gyakorolt Európa több vezetőjére ahhoz, hogy komoly gondolkodást kezdeményezzenek Európa jövőbeni fejlődési útjairól. Ennek része a közös költségvetés átgondolása is; azt, hogy ez a folyamat milyen konkrét eredményekhez vezethet, természetesen a konkrét, tétre menő viták során láthatjuk meg.

A víziók konkretizálása: az Európai Bizottság 2018. májusi javaslata

A 2017-ben felvetett fejlődési utaknak a közös költségvetésre vonatkozó konkretizálásáról az első támpontokat az Európai Bizottságnak a 2021-ben kezdődő pénzügyi perspektívára vonatkozó, 2018. május 2-án napvilágot látott javaslatai (Európai Bizottság, 2018) alapján kaphattuk meg. A dokumentumban felvázoltak (valamint az azzal egy időben nyilvánosságra hozott további anyagokban¹⁵ részletezettek) jól illeszkednek a 2017-es fehér könyv, illetve az ahhoz kapcsolódó, az EU-költségvetés kérdéseit körüljáró vitaanyag kontextusába.

A dokumentum a korábban elért eredmények és a felmerülő régi és új problémák alapján vezeti le egy olyan költségvetés szükségességét, amely – a dokumentum címének megfelelően – „a polgárainak védelmet, biztonságot és lehetőségeket nyújtó uniós” létrehozását, illetve megerősítését hatékonyan szolgálhatja. A meglehetősen ambiciózusan megfogalmazott, az állampolgárok valós igényeire reagálni kívánó célkitűzés számos elemében jól látható a szövegben. A dokumentumban immár konkrét javaslatként,

¹⁴ Ennek leglátványosabb bizonyítékát Emmanuel Macron 2017. szeptember 26-án, a Sorbonne-on tartott beszéde jelentette; az EU több vezetőjének (köztük az Európai Bizottság elnökének, Jean-Claude Junckernek) beszédei, illetve Németországból érkező reakciók (köztük a szerző megjelölése nélküli, de a – korábbi – pénzügyminiszternek, Wolfgang Schäuble-nak tulajdonított „non-paper”) is az ez irányú politikai akarat meglétének bizonyítékai; lásd: Macron, 2017; Non-paper for paving the way towards a Stability Union, 2017.

¹⁵ Az Európai Bizottságnak a 2021–2027-es pénzügyi perspektívával kapcsolatos hivatalos javaslatait bemutató összes dokumentum elérhető a https://ec.europa.eu/commission/publications/factsheets-long-term-budget-proposals_en címen.

konkrét összegekkel jelennek meg olyan új tételek, amelyeket a 2017-es vitaanyag felvetésként tartalmazott.

A költségvetés modernizálását a dokumentum szerint néhány fontos alapelv érvényesülése segíthetné elő – ezen alapelvek közül több szerepelt már a 2017-es vitaanyagban is. Ilyen, már nem újdonságként ható szempontok a következők: az uniós hozzáadott értékre helyezendő nagyobb hangsúly; egy, a jelenleginél észszerűbb és átláthatóbb költségvetés igénye; a bürokrácia csökkentése; a jelenleginél rugalmasabb, váratlan helyzetekre is reagálni képes költségvetés (úgy, hogy mindeközben stabil, egyben érzékelhető eredmények elérését segítő költségvetésről beszélhetünk).

A fentiekén túlmenő, új, egyben rögtön viták keresztüztüzebe keveredett elemként jelent meg az uniós finanszírozás és a jogállamiság tiszteletben tartása közötti kapcsolat megerősítésére irányuló szándék. A javaslat szerint: „A jogállamiság tiszteletben tartása elengedhetetlen előfeltétele a hatékony és eredményes pénzgazdálkodásnak és a hatékony uniós finanszírozásnak. A Bizottság ezért olyan új mechanizmust javasol, amely megvédi az uniós költségvetést a jogállamisággal összefüggő általános hiányosságokhoz kapcsolódó pénzügyi kockázatoktól.” (Európai Bizottság, 2018:4–5)

A javaslattal szembeni ellenérzések – amelyek elsősorban lengyel és magyar politikai nyilatkozatokban konkretizálódtak – annak fényében érthetőek, hogy egy eddig a gyakorlatban nem alkalmazott mechanizmusra tett javaslatról esik szó; nyilván az sem tekinthető véletlennek, hogy mely országok részéről lehetett élénk tiltakozást tapasztalni e javaslattal kapcsolatban. Ugyanakkor az is világos, hogy az uniós költségvetés nem valamilyen különálló entitás, hanem az európai integráció egészének része (ráadásul, ha az integráció összehatását, költségeit-hasznát nézzük, viszonylag kis (bár jól látható és láttatható) része. A költségvetés az integráció céljait hivatott szolgálni, ezt is teszi évtizedek óta, több-kevesebb sikerrel. Ebből a megközelítésből tekintve jogosnak tűnik az, hogy az integráció alapvető értékeivel szembenálló, az integráció működését, ezen belül a közös költségvetés forrásainak ezen elvekkel összhangban álló felhasználását nehezítő körülmények fennállása esetén a finanszírozás terén arányosnak tekinthető intézkedések léphessenek életbe. Természetesen sok függ a konkrét megfogalmazástól, a szabályoktól, az azonban megjegyzendő, hogy a jogállamiság követelménye immár negyedszázada (a koppenhágai kritériumok megfogalmazása óta) az „európai klubban” való tagság explicité megfogalmazott feltétele.

A javaslat bemutatja a 2021–2027-es időszakra javasolt pénzügyi perspektíva kiadási tételeit is. A fő kiadási tételek, és a hozzájuk az időszak egészére tervezett kötelezettségvállalások nagysága (folyó áron) a következők:¹⁶

1. egységes piac, innováció és digitális gazdaság: 187 370 millió euró;
2. kohézió és értékek: 442 412 millió euró (ebből: gazdasági, társadalmi és területi kohézió: 373 000 millió euró);
3. természeti erőforrások és környezet: 378 920 millió euró (ebből: piachoz kapcsolódó kiadások és közvetlen kifizetések: 286 195 millió euró);
4. migráció és határigazgatás: 34 902 millió euró;
5. biztonság és védelem: 27 515 millió euró;

¹⁶ A 2021–2027-es időszakra vonatkozó adatok forrása: Európai Bizottság, 2018:27.

6. szomszédság és a világ: 123 002 millió euró;
7. európai közigazgatás: 85 287 millió euró (ebből: az intézmények igazgatási kiadásai: 66 028 millió euró).

E hét fő kiadási tételre a 2021–2027-es időszak alatt folyó árakon számítva 1 279 408 millió eurónyi kötelezettségvállalás (az uniós GNI 1,11%-a) jut; a kifizetéseket illetően a tervezett összeg 1 246 263 millió euró (az uniós GNI 1,08%-a). A tervezet tartalmaz még a többéves pénzügyi keret határain kívül eső tételeket is (Speciális eszközök: Sürgősségisegély-tartalék; Európai Globalizációs Alkalmazkodási Alap; Az Európai Unió Szolidaritási Alapja; Rugalmassági Eszköz; Európai beruházásstabilizáló funkció; Európai Békekeret), ezek tervezett összege a hétéves időszakra 29 434 millió euró (folyó árakon, kötelezettségvállalások).

A kiadási tételek kapcsán kiemelendő a 4. és az 5. tétel (migráció és határigazgatás; biztonság és védelem) önálló tételként való megjelenése – korábban, noha szerepeltek már (alacsonyabb) összegek ilyen jellegű kiadásokra a közös költségvetésben, ezek a területek nem képeztek önálló fő kiadási tételt. A két tétel már a 2017-es bizottsági vitaanyagban is szerepelt, mint lehetséges új (önálló) kiadási terület. Fontos üzenet emellett a versenyképesség erősítésének növekvő súlya (elsősorban az 1. kiadási tétel kerestül), a kohézióra, valamint a természeti erőforrásokra (azon belül is elsősorban a közös agrárpolitikára) fordított összegek súlyának csökkenése. Ugyancsak fontos a Gazdasági és Monetáris Unió és a közös költségvetés kapcsolatáról szóló rész, amely azonban egyelőre azt tükrözi, hogy a már 2017-ben felvetett opciók, illetve kérdések tekintetében még nem született meg a döntésre, valamint a válaszra vonatkozó, javaslatként a siker reményével kecsegtetve kommunikálható álláspont.

A dokumentum foglalkozik a forrásoldal jövőjével is, kiemelve azt az egyszerűsítési lehetőséget, amelyet a Brexit esetén a brit kedvezmény azonnali, valamint az annak kapcsán más tagállamok részére biztosított egyéb kedvezmények fokozatos (öt év alatti) megszűnése jelenthet. A Brexit miatt kieső jövedelmek¹⁷ (a brit nettó befizetés kiesése) miatt több tagország befizetései megnőhetnek, cél e növekedés fokozatossá tétele. A források bővülését szolgálja a vámok esetében a megtartható beszedési költségek 10%-ra csökkentése (a jelenlegi 20%-ról) – ez növeli a bevételeket, a szándék szerint oly módon, hogy a tagországok által megtartható összegek a jelenleginél közelebb lesznek a források beszedésének valós költségeihez.

A dokumentum foglalkozik a közös költségvetés potenciális új forrásaival is. A 2017-es bizottsági vitaanyagban még kilenc potenciális új forrás szerepelt, ezekből 2018 májusára három maradt:

- az európai kibocsátás-kereskedelmi rendszer bevételei 20%-ának bevonása a közös költségvetés finanszírozásába;

¹⁷ Somai (2009) e jövedelmek kapcsán kiemeli azt a bizonytalanságot, amely abból adódik, hogy a brit kilépésről szóló tárgyalások eredményei, köztük a Brexit pénzügyi vonatkozásai, a közös költségvetésben jelentkező hatásai, azok ütemezése stb. még nem ismertek. Ehhez hozzátehetjük, hogy a Brexit esetleges elmaradása alapján érintené a forrásoldallal kapcsolatban a dokumentumban leírtakat.

- a közös összevont társaságiadó-alap létrehozása, illetve ezen alap után befizetések teljesítése a közös költségvetésbe;
- nemzeti befizetések az újrafeldolgozatlan műanyag csomagolási hulladék mennyisége alapján.

A három új forrás – amennyiben bevezetik ezeket – a tervek szerint a hétéves időszak átlagában a közös költségvetés kiadásainak 12%-át fedezné, lehetőséget teremtve ezáltal az új, vagy a korábbinál hangsúlyosabban megjelenő prioritások szükségleteinek finanszírozására, s ezzel párhuzamosan a GNI-forrás szerepének csökkentésére. Fontos megjegyezni az új forrásokra vonatkozó tervekkel kapcsolatban, hogy mindegyikük szervesen kapcsolódik valamely közös, illetve közösségi politikához (a környezetvédelemhez, valamint az egységes belső piacához), ezáltal bevezetésük esetén erősíthetnék a közös költségvetés és a közös politikák közötti kapcsolatot.

Az Európai Bizottság javaslata a 2021–2027-es pénzügyi perspektíváról folytatott vita hivatalos kezdőpontját jelenti. A dokumentum koherens képet rajzol fel, amelynek alapján forradalmi változások ugyan nem várhatók, hangsúly-áthelyeződések azonban világosan érzékelhetők. Ezek eredményeként folytatódik a közös agrárpolitikára és halászatra, valamint a gazdasági, társadalmi és területi kohézióra szánt összegek arányának csökkenése: az időszak végére a két tétel együttes súlya a közös költségvetésben a tervek szerint 60% alá csökken, külön-külön kb. egyforma (valamivel 30% alatti) súlyt fognak képviselni. Folytatódhat az egyéb programokra fordított kiadások súlyának növekedő trendje, itt a növekedés fő területeit a versenyképességre, a biztonságra és védelemre, a migrációra és határigazgatásra, valamint az EU külső akcióira (szomszédság és a világ) fordított összegek jelentik. E területek fejlődése természetesen nem egyforma: van, ahol egy hosszabb távú folyamat folytatódásáról beszélhetünk (versenyképesség), viszonylag jelentős összegszerű növekedés, de kevésbé látványos növekedési ráta mellett, míg másutt (különösen a biztonsági és védelmi kiadások egyes területein) a növekedés aránya igen látványos, amely jelentheti egy fontos változás kezdetét, ugyanakkor a közös költségvetés egészéhez képest még mindig kis részarányról van szó.

Fontos azt is hangsúlyozni, hogy javaslatról van szó – a múlt és a jelen számaival igazán majd a viták során kialakuló végeredményt lesz érdemes. A szándékokra vonatkozóan természetesen már a most ismert számok alapján is sok mindent el lehet mondani, ugyanakkor a korábbi tapasztalatokból tudjuk, hogy a bizottsági javaslatához képes jelentős, akár a bizottsági szándékkal ellentétes irányú elmozdulást eredményező változások is bekövetkezhetnek a viták során (ennek legvilágosabb példáját a jelenlegi, 2014–2020-as pénzügyi perspektíva körüli vita, illetve annak eredménye szolgáltatja). Az Európai Bizottság a szokásosnál jóval rövidebb idő (egy év) alatt kíván eljutni a végeredményhez – nagy kérdés, hogy ezt a nem egyszerű körülmények (köztük kiemelten a Brexit körüli tisztázatlan kérdések, vagy épp a jogállamiság kérdésének a finanszírozással való összekötése körüli lehetséges bonyodalmak) végül lehetővé teszik-e, és amennyiben igen, úgy milyen hatással lesz ez a feszített időterv a tárgyalások kimenetelére.

Záró megjegyzések

Az EU közös költségvetésének az a feladata, hogy pénzügyi támogatást nyújtson az EU tagországai által közösen kialakított (közös/közösségi) politikáknak. Az uniós költségvetés kiadási oldala fejlődésének bemutatása után feltehetjük a kérdést, hogy képes-e a közös költségvetés teljesíteni ezt a feladatot.

A kérdésre adható válasz: „igen, de...”. Az EU közös költségvetése nagymértékben hozzájárult számos kulcsfontosságú uniós politika működéséhez és fejlődéséhez, ezáltal az integrációs folyamat egészének fejlődéséhez. A KAP, a strukturális műveletek és a kohéziós politika, az utóbbi időben pedig a versenyképességre fordított összegek a legfontosabb példák erre. A költségvetés (legalábbis részben) képes volt követni az integrációs folyamat fejlődését is: ez lehetővé tette azt a – ha nem is optimális, de legalábbis megfelelő szinten történő – reagálást az olyan kihívásokra, mint az 1980-as évek déli bővítései vagy a 2004-től kezdődő keleti bővítési folyamat. Hozzátehetjük még ehhez, hogy minden vita, feszültség és változás ellenére a költségvetés működése folyamatos volt, és 1988 óta ezt a folyamatosságot nem fenyegette komoly veszély.

Mindezen pozitívumok ellenére a feladat teljesítése korántsem tekinthető problémamentesnek. Az összes felsorolt előny ellenére az integráció számos területe csak kisebb arányban, vagy egyáltalán nem részesült az EU költségvetéséből; utóbbira a legszembetűnőbb példa a GMU és a közös költségvetés közötti közvetlen kapcsolat hiánya. A legtöbb esetben nagyon nehéz volt jelentős változásokat elérni a kiadások szerkezetében, még akkor is, ha a világban bekövetkező változások (és az ezekből adódó kihívások) határozott reakciót (és annak biztos pénzügyi hátteret) igényeltek volna. A tagállamok nettó pozícióihoz kapcsolódó megfontolások számos esetben olyan kompromisszumokat eredményeztek, amelyek nem oldották meg a valódi (sokszor nem is új) problémákat, csak időt nyert velük az EU. (Természetesen nem tagadhatjuk, hogy ez bizonyos esetekben is fontos lehet, de ha az ilyen megoldások sokkal inkább szabályként, semmint kivételként vannak jelen, akkor egyre kevésbé teszik a rendszert átláthatóvá és az esetleges reformokra egyre kevésbé lesznek nyitottak.)

A 2017-es év közelebb hozta hozzánk egy ilyen reform lehetőségét. Az Európai Bizottság és az EU-tagállamok vezetői kifejezték szándékukat, hogy megváltoztassák az integráció jelenlegi működését annak érdekében, hogy mind politikailag, mind pedig gazdaságilag megerősítsék az EU-t, stabilizálva eddigi vívmányait és megteremtve a további fejlődés perspektíváját. Az Európai Bizottság 2018-as javaslata e perspektívába illeszkedik, megteremtve néhány változás lehetőségét; ezen lehetőségek realizálása a tagországokon múlik. A bizottsági javaslat több eleme is erősítené a közös költségvetés és a közös politikák közötti kapcsolatokat. Forradalmi áttörésről ugyan a javaslat (valószínűtlennek tűnő) egy az egyben történő elfogadása esetén sem beszélhetnénk, azonban elképzelhető, hogy elindulhat egy, a kiadások terén évtizedek óta megfigyelhető lassú átrendeződéshez hasonló folyamat, amelynek eredményeként a közös költségvetés és a közös politikák közötti szálak hosszabb távon a jelenleginél lényegesen szorosabbá válhatnak.

Felhasznált irodalom

- ALVES, Rui Henrique – AFONSO, Oscar (2008): Fiscal Federalism in the European Union: How Far Are We?. In FERREIRO, Jesus – FONTANA, Giuseppe – SERRANO, Felipe eds.: *Fiscal Policy in the EU*. Palgrave Macmillan. 6–24. https://doi.org/10.1057/9780230228269_2
- BEGG, Iain (2009): *Fiscal Federalism, Subsidiarity and the EU Budget Review*. SIEPS Report No. 1/2009 (April), Stockholm, Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS).
- Commission Européenne (2000): *Vade-mecum budgétaire*. SEC(2000) 1200 – FR, Luxembourg, Office des publications officielles des Communautés européennes.
- EU multiannual financial framework (MFF 2014–20) (2013). http://u4unity.eu/document1/MFF2014_over.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 24.)
- European Commission (1977): *Report of the Study Group on the Role of Public Finance in European Integration, Volume I: General Report*. Brussels, April 1977. Forrás: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/907775d1-93ce-4824-b0b0-cedc2389731b/language-en> (A letöltés dátuma: 2017. 06. 30.)
- European Commission (1997): *Agenda 2000. For a stronger and wider Union*. COM(97) 2000 final, Brussels, 15 July 1997.
- European Commission (2008): *European Union Public Finance*. 4th Edition, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/public_fn/EU_pub_fin_en.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 24.)
- European Commission (2014): *European Union Public Finance*. 5th Edition, Publications Office of the European Union, Luxembourg. http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2014/EU_pub_fin_en.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 24.)
- European Council (1999): *Presidency Conclusions. Berlin European Council, 24 and 25 March 1999*. www.europarl.europa.eu/summits/ber1_en.htm és www.europarl.europa.eu/summits/ber2_en.htm (A letöltés dátuma: 2017. 09. 23.)
- European Council (2003): *Presidency Conclusions, Copenhagen European Council, 12 and 13 December 2002, revised version*. Brussels, 29 January 2003. http://aei.pitt.edu/43349/1/Copenhagen_2002_1.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 10. 16.)
- European Council (2013): *Conclusions (Multiannual Financial Framework)*. EUCO 37/13, European Council, Brussels, 8 February 2013. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-37-2013-INIT/en/pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 09. 23.)
- Európai Bizottság (2017a): *Fehér Könyv Európa jövőjéről. A 27 tagú EU útja 2025-ig: gondolatok és forgatókönyvek*. Brüsszel, 2017. március 1. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/feher_konyv_europa_jovojerol_hu.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 10. 16.)
- Európai Bizottság (2017b): *Vitaanyag a Gazdasági és Monetáris Unió elmélyítéséről*. Brüsszel, 2017. május 31. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-emu_hu.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 29.)

- Európai Bizottság (2017c): *Vitaanyag az Európai Unió pénzügyeinek jövőjéről*. Brüsszel, 2017. június 28. Forrás: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-eu-finances_hu.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 29.)
- Európai Bizottság (2018): *Modern költségvetés a polgárainak védelmet, biztonságot és lehetőségeket nyújtó Unió számára. A 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keret*. COM(2018) 321 final. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_1&format=PDF (A letöltés dátuma: 2018. 09. 16.)
- MACRON, Emmanuel (2017): *Initiative for Europe. Speech by M. Emmanuel Macron, President of the French Republic*. Paris, 26 Septembre 2017. www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/english_version_transcript_-_initiative_for_europe_-_speech_by_the_president_of_the_french_republic_cle8de628.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 10. 27.)
- NAGY Zoltán (2001): *Az Európai Unió költségvetése*. Miskolc, Bíbor Kiadó.
- Non-paper for paving the way towards a Stability Union* (2017). <http://media2.corriere.it/corriere/pdf/2017/non-paper.pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 10. 14.)
- OATES, Wallace E. (1972): *Fiscal Federalism*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.
- OATES, Wallace E. (1998): *On the Welfare Gains from Fiscal Decentralization*. Working Paper 98–05, University of Maryland Economics Department.
- SOMAI Miklós (2018): Röviden a Bizottság új költségvetési tervezetéről. A Világgazdasági Intézet blogja. https://vilaggazdasagi.blog.hu/2018/05/09/roviden_a_bizottsag_uj_koltsegvetesi_tervezeterol (A letöltés dátuma: 2018. 09. 30.)
- SZEMLÉR Tamás (1996): A „visegrádi” országok csatlakozásának hatásai az Európai Unió költségvetésére. In BALÁZS Péter – MARESCEAU, Marc szerk.: *Magyarország felkészülése az EU-tagságra*. Budapest, OMIKK. 231–269.
- SZEMLÉR, Tamás (2006): EU Budget Milestones: From Fundamental Systemic Reforms to Organised Chaos. *Papeles del Este*, No. 11. Madrid, Universidad Complutense. 1–20.
- SZEMLÉR, Tamás – ERIKSSON, Jonas (2008): *The EU Budget Review: Mapping the Positions of Member States*. SIEPS Report No. 2/2008 (April), Stockholm, Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS).
- SZEMLÉR Tamás (2017): Úton a fiskális föderalizmus felé? *Európai Tükör*, 20. évf. 1. sz. 49–61.

